

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته الهیات و معارف اسلامی – گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

موارد جواز و ممنوعیت اشتغال زنان از دیدگاه فقه امامیه

و مقایسه آن با کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان

استاد راهنما:

دکتر فریبا حاجی علی

استاد مشاور:

دکتر فریبرز ایمانیان

دانشجو:

مهديه سادات مطهري

مهرماه – 1389

تقدیم به پدر و مادر مهربان و فدایکارم،

همسر فریخته ام

و دختر نازنینم فاطمه

سپاس از خالق یکتا که همواره تکیه گاه امن و بهترین یار و پشتیبان است.

- ... از استاد راهنما سرکار خانم دکتر حاجی علی کمال تشکر و امتنان را دارم.
- ... همچنین از پدر و مادر عزیز و بزرگوارم که بی‌شک بدون تشویق و حمایتشان پیمودن این راه میسر نبود؛
- ... و از همسر عزیزم جناب آقای دکتر جواد وزیری به پاس زحمات و راهنمایی‌هایی که در این مسیر مبذول داشته‌اند.

چکیده

بررسی فقهی و حقوقی جواز، محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های اشتغال زنان، به عنوانی مهم‌ترین عرصه‌های حضور و مشارکت اجتماعی آنان و مقایسه آن با دیدگاه «کنوانسیون رفع کلیه تبعیض‌ها علیه زنان»، موضوع این تحقیق است.

کار و تلاش و اشتغال جایگاه والایی در اسلام دارد اما بحث اشتغال زنان، با توجه به ویژگی‌های شخصیتی و روحی، جایگاه مادری و همسری و سیستم قانون‌گذاری دینی که حقوق اقتصادی مختلفی را برای زنان بر عهده مردان گذاشته است، نیازمند تحلیل و بررسی اندیشمندان است.

با توجه به تبعات گسترده و قابل توجه اشتغال زنان برای نظام خانواده، نظام اجتماعی و نظام مدیریتی و سازمانی، تعریف و تعیین معیارها و ضوابط فعالیت‌های شغلی آن‌ها بر اساس ملاحظات مکتب متعالی اسلام یک ضرورت به شمار می‌رود. ایجاد جایگاه شغلی مناسب برای زنان که منجر به تضعیف تناسب و تعادل در خانواده نشود، به راحتی ممکن نیست و برای این منظور باید تأملات دقیقی در مبانی فقهی و حقوقی این موضوع صورت گیرد. اشتغال زنان را باید با توجه به هم‌گرایی لایه‌های دین و اصول حاکم بر خانواده، شخصیت زن و شؤونات وی ارزیابی نمود.

در فصل اول این تحقیق به دنبال معناشناسی واژگان و مباحث تاریخی اشتغال زنان در فرهنگ‌ها و اعصار گذشته، پیشینه حقوقی موضوع و انواع قوانین داخلی و بین‌المللی مربوط به اشتغال زنان مورد بررسی قرار می‌گیرد. در فصل دوم پس از بررسی ابعاد مختلف موضوع مالکیت زنان، حق اشتغال، محدودیت‌های آن و نیز حدود اختیارات مرد در مخالفت با شغل همسر، انواع شرط اشتغال زن از بعد فقهی و حقوقی بررسی می‌شود. در پایان این فصل، سعی می‌کنیم نوعی جمع‌بندی در مورد جایگاه شغلی زن در جامعه اسلامی ارائه دهیم. برای این منظور در یک سیر منطقی و ترتیبی اصول 15 گانه‌ای را در این باب مطرح می‌کنیم که از اصول مبنایی آغاز شده و به اصولی در مورد اشتغال زنان ختم می‌شود. در فصل سوم پس از مروری بر ابعاد تاریخی «کنوانسیون رفع هر گونه تبعیض علیه زنان»، مبانی فکری این سند مورد بررسی قرار گرفته و سپس دیدگاه آن در مورد مالکیت زنان و اشتغال آن‌ها، با دیدگاه فقهی و حقوقی اسلام مورد بررسی و مقایسه قرار می‌گیرد. در انتهای این فصل، موضوع اشتغال زنان از نگاه «سند یکن» که جهت کارساز نمودن کنوانسیون رفع تبعیض طراحی شده است، مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد.

در فقه امامیه ضمن پذیرفتن حضور اقتصادی زنان و تأکید بر مالکیت آنان از مردان خواسته تا تأمین مالی آن‌ها را به عهده بگیرند. در واقع هدف فقه این نبوده است که الزاماً از زن موجودی محتاج بسازد، بلکه در صدد آن بوده تا تأمین مخارج زندگی او را بر عهده مرد قرار دهد و به این ترتیب، تکلیفی سنگین را از دوش او برداشته است. بر این اساس، اشتغال برای زنان یک عمل انتخابی و اختیاری است. مکتب

گرانقدر اسلام با توجه کامل به خصوصیات خاص جسمی و روحی بانوان و عنایت به مهم‌ترین شاخصه و وظیفه بانوان که رشد و پرورش بشر است، چهارچوب‌هایی را برای اشتغال بانوان ترسیم کرده است که در سه بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد و عبارتند از: محدودیت‌های ناشی از محیط و نوع شغل، محدودیت‌های ناشی از حقوق همسر و فرزندان و محدودیت‌های ناشی از جنسیت.

کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان که امروزه به عنوان مهم‌ترین سند بین‌المللی در عرصه حقوق زنان از آن یاد می‌شود، مولود مدرنیته و مبانی آن از جمله اومانیسیم و سکولاریسم است. آنچه که این کنوانسیون در مورد مالکیت و حقوق مالی زنان نظیر اهلیت کامل زنان در کسب مال، انعقاد قرارداد، اداره اموال و تصرف در آن و صلاحیت تملک هر گونه مالی، مطرح می‌کند، در فقه شیعه سابقه‌ای دیرینه دارد ولی قرائت خاصی که کنوانسیون از اصل برابری ارائه می‌دهد با حقوق جنسیتی اسلام تعارض داشته و به نحوی با هر یک از محدودیت‌های سه‌گانه فوق‌الذکر سازگاری ندارد.

واژگان کلیدی: حق اشتغال زنان، حقوق اقتصادی زنان، حقوق جنسیتی، کنوانسیون رفع تبعیض از زنان، حقوق ایران، حقوق اسلامی

فهرست

مقدمه

- 1- پرسش پژوهش و تبیین آن..... 2
- 2- پرسش‌های فرعی..... 3
- 3- فرضیات پژوهش..... 3
- 4- اهداف و ضرورت‌های تحقیق..... 4
- 5- پیشینه پژوهش..... 5
- 6- نهاد یا مؤسسات استفاه کننده از تحقیق..... 5

فصل اول: کلیات

- 1- مفاهیم و اصطلاحات..... 7
- 1-1- معناشناسی واژگان و اصطلاحات..... 7
- 2-1- مفهوم کار در اسلام..... 11
- 3-1- کار از دیدگاه فقه اسلامی..... 11
- 2- مباحث تاریخی..... 12
- 2-1- پیش از اسلام..... 12
- 2-2- اشتغال زنان پس از اسلام..... 14
- 3-2- اشتغال زنان در ایران پس از اسلام..... 16
- 4-2- اشتغال زنان در غرب..... 17
- 5-2- اشتغال زنان ایرانی در دوره معاصر..... 18
- 3- پیشینه حقوقی موضوع اشتغال زنان..... 23
- 3-1- قوانین جمهوری اسلامی ایران و اشتغال زنان..... 24
- 3-1-1- قانون اساسی جمهوری اسلامی (مصوب 1358)..... 24
- 3-1-2- قانون خدمت نیمه‌وقت بانوان (مصوب 1362)..... 27
- 3-1-3- قانون کار (مصوب 1369)..... 29
- 3-1-4- سیاست‌های اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران (مصوب 1371 شورای عالی انقلاب فرهنگی)..... 32
- 3-1-5- قانون حمایت از مادران شاغل در دوران شیردهی (مصوب 1374)..... 34
- 3-2- اسناد بین‌المللی حقوق بشر و اشتغال زنان..... 36
- 3-2-1- مقاله‌نامه کار اجباری (مصوب 1303)..... 36
- 3-2-2- اعلامیه جهانی حقوق بشر (مصوب 1327)..... 37
- 3-2-3- مقاله‌نامه تساوی اجرت کارگران زن و مرد در قبال کار هم‌ارزش (مصوب 1330)..... 38

- 39.....4-2-3 مقاوله‌نامه نفی تبعیض در امور مربوط به استخدام و اشتغال (مصوب 1337)
- 40.....5-2-3 میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (مصوب 1345)
- 41.....6-2-3 اعلامیه تهران (مصوب 1347)
- 42.....7-2-3 اعلامیه اسلامی حقوق بشر (مصوب 1369)
- 44.....8-2-3 منشور حقوق و مسئولیت‌های زن در کشورهای اسلامی (مصوب 1385)
- 46.....4- کنوانسیون رفع کلیه تبعیضات علیه زنان

فصل دوم: بررسی فقهی و حقوقی جواز، محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های اشتغال زنان

- 59.....1- زن، اشتغال و نقش آفرینی اجتماعی
- 59.....1-1- اهمیت اشتغال و رویکرد دین به آن
- 60.....2-1- جایگاه و منزلت زن در اسلام
- 61.....3-1- جواز مشارکت اجتماعی زنان
- 62.....2- حق مالکیت زنان در نظام فقهی اسلام
- 63.....1-2- تعریف مالکیت
- 63.....2-2- انواع مالکیت
- 64.....1-2-2- مالکیت اصلی و بالذات
- 65.....2-2-2- مالکیت‌های تبعی
- 66.....3-2-2- مالکیت‌های حمایتی
- 68.....3-2- حق مالکیت زنان در آیات و روایات
- 69.....1-3-2- حق مالکیت و استقلال اقتصادی زن در قرآن کریم
- 73.....2-3-2- حق مالکیت و استقلال اقتصادی زنان در روایات
- 75.....4-2- استقلال مالی زن شوهردار
- 81.....3- اشتغال زنان در نظام فقهی و حقوقی اسلام
- 81.....1-3- حق اشتغال زنان در فقه
- 90.....2-3- حق اشتغال زنان در قوانین
- 90.....1-2-3- مفهوم اهلیت در قانون کار و تساوی زن و مرد در آن
- 91.....2-2-3- حق اشتغال در قانون اساسی
- 92.....3-2-3- حق اشتغال در قوانین عادی
- 93.....3-3- ویژگی‌های زنان و تأثیر آن‌ها بر موضوع اشتغال
- 94.....1-3-3- قوت عاطفی و حساسیت شدید روحی و روانی زنان
- 95.....2-3-3- فزونی قدرت تخیل زنان
- 96.....3-3-3- ظرافت و لطافت جسمی زنان
- 97.....4-3-3- برجستگی زیبایی و جذابیت ظاهری زنان

- 3-4- حقوق و تکالیف زنان از منظر دین 98
- 3-4-1- گوهر انسان به‌دور از جنسیت 98
- 3-4-2- عدالت در نظام تکوین و تشریح 98
- 3-4-3- نظام حقوق و تکلیف زن 100
- 4- محدودیت‌ها و موارد ممنوعیت اشتغال زنان 103
- 4-1- محدودیت‌های ناشی از محیط و نوع شغل 103
- 4-1-1- اختلاط زنان و مردان در محیط کار (احکام و آداب حضور در اجتماع) 104
- 4-1-2- دیدگاه‌های مطرح پیرامون ارتباط زن و مرد 105
- 4-1-3- قانون‌مندی روابط زن و مرد در قرآن 111
- 4-1-4- روایات 116
- 4-1-5- دیدگاه فقها پیرامون روابط زن و مرد 118
- 4-2- محدودیت‌های ناشی از زوجیت 119
- 4-2-1- ریاست شوهر و اشتغال زن 121
- 4-2-2- مفهوم ریاست خانواده 122
- 4-2-3- فلسفه ریاست شوهر بر خانواده 123
- 4-2-4- ریاست خانواده، مساله تزاحم و مصلحت و مفسده 124
- 4-2-5- ریاست مرد بر خانواده در قرآن (آیه النساء) 125
- 4-2-5-1- بررسی واژه رجال 127
- 4-2-5-2- کاربرد واژه قوام در فرهنگ لغت 129
- 4-2-5-3- مفهوم واژه فضل در قرآن 131
- 4-2-5-4- نظریات مفسران پیرامون آیه النساء 133
- 4-2-5-5- نتیجه‌گیری 138
- 4-2-6- ریاست مرد بر خانواده در روایات 141
- 4-2-7- حدود ریاست شوهر 143
- 4-2-8- ریاست شوهر و نفقه زن 147
- 4-2-9- ریاست شوهر و نظارت بر معاشرت و رفت و آمد زن 149
- 4-2-10- ماهیت حقوقی ریاست مرد بر خانواده 154
- 4-2-11- بررسی آراء فقها در مورد ریاست شوهر و اشتغال زن 155
- 4-2-12- بررسی حقوقی ماده 1105 ق.م. 158
- 4-2-13- محدوده مخالفت زوج با اشتغال زوجه در قوانین 159
- 4-2-13-1- مغایرت شغل زوجه با مصالح خانواده 160
- 4-2-13-2- تنافی شغل زوجه با حیثیات زوجین 160
- 4-2-13-3- ضابطه تشخیص 161
- 4-2-13-4- ماده 18 قانون حمایت خانواده و تحلیل آن 161

164.....	14-2-4- شرط اشتغال زوجه
164.....	1-14-2-4- مفهوم شرط
166.....	2-14-2-4- اشتغال و انواع شرط
171.....	3-14-2-4- شرط اشتغال زوجه در آراء فقهای معاصر
173	3- محدودیت‌های ناشی از جنسیت
174.....	1-3-4- ممنوعیت قضاوت
174.....	2-3-4- محدودیت اشتغال در نیروهای مسلح
174.....	5- جایگاه شغلی زن در جامعه اسلامی
175	1-5- خانواده سالم، تنها منبع هویت متعالی انسان‌ها
176	2-5- نقش محوری زنان در سرنوشت اخلاقی- تربیتی بشر
176	3-5- جنب‌داری گسترده و اصولی اسلام از زن
178	4-5- نقش انحصاری و عمده مادران در شخصیت فرزندان
179	5-5- رابطه کلی زنان و مردان در منزل و جامعه
180	6-5- اصول حاکم بر خانواده
181	7-5- منزل، اولین پایگاه شغلی و رسالت زن
182	8-5- حمایت‌های اخلاقی در حفظ کرامت زن
183	9-5- تأکید بر نفی خشونت بر زنان در قوانین اسلام
184	10-5- حبس زن و قاعده معاشرت به معروف
185	11-5- تقدم مصالح خانواده بر مصالح فردی
186	12-5- تنظیم نسبت حضور خانگی و اجتماعی بانوان
188	13-5- اولویت در اشتغال زنان
189	14-5- حضور زن در فضای کاری مختلط
190	15-5- حضور زن در محیط‌های کاری متشنج و خشن
192	16-5- جایگاه شغلی زن در اسلام: تأملاتی درباره موضوع شهادت زن

فصل سوم: نقد و بررسی کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان در موضوع اشتغال

197.....	1- کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان (از شکل‌گیری تا ورود به ایران)
199	1-1- سیر تکوین کنوانسیون
202	2-1- موضع جمهوری اسلامی ایران در برابر کنوانسیون
203	3-1- متن کامل کنوانسیون
216.....	2- بررسی مبانی فکری کنوانسیون
216	1-2- ریشه‌های فمینیستی کنوانسیون

- 2-2- مبانی محوری کنوانسیون 218
- 1-2-2- برابری 218
- 2-2-2- نفی جنسیت 222
- 3-2-2- حقوق اساسی بشر و آزادی 224
- 4-2-2- اومانیسیم و فردگرایی 225
- 5-2-2- تقابل مطلق سنت و مدرنیته 227
- 6-2-2- حق محوری 228
- 3-2- عرصه‌های برابری زنان و مردان در اندیشه دینی 229
- 1-3-2- زن دارای هویت انسانی 229
- 2-3-2- عقل نظری و اشتراک زن و مرد در دریافت‌های معرفتی 230
- 3-3-2- ادراک عقل عملی و اشتراک زن و مرد در مدرکات آن 233
- 4-2- تفاوت‌های اساسی بین زنان و مردان در اندیشه دینی 234
- 3- بررسی فقهی و حقوقی مالکیت و اشتغال زنان در مقایسه با کنوانسیون 238
- 1-3- مقایسه کنوانسیون با دیدگاه اسلام در خصوص مالکیت و استقلال مالی زن 238
- 1-1-3- استقلال مالی زن (اهلیت تمتع) و اهلیت تملک زن 238
- 2-1-3- مالکیت و استقلال مالی زن در غرب 238
- 3-1-3- مالکیت و استقلال مالی زن در کنوانسیون 239
- 4-1-3- مالکیت و استقلال مالی زن در اسلام و قوانین جمهوری اسلامی ایران 240
- 2-3- مقایسه کنوانسیون با دیدگاه اسلام در خصوص اشتغال زن 242
- 1-2-3- اسلام، کنوانسیون و حقوق جنسیتی 242
- 2-2-3- تعارضات کنوانسیون با حقوق خانواده (همسر و فرزندان) 245
- 1-2-2-3- خانواده، مبنای بخشی از تفاوت‌های حقوقی بین زن و مرد 246
- 2-2-2-3- قومیت مرد در خانواده 249
- 3-3- محدودیت اشتغال زنان شوهردار در قوانین 256
- 4-3- تعارض کنوانسیون با لزوم حجاب و حرمت تبرج 256
- 5-3- بررسی کنوانسیون از نگاه قانون اساسی 259
- 1-5-3- تعارض و اختلاف در تفسیر مفاهیم اساسی 261
- 2-5-3- تعارض کنوانسیون با ق.ا. در زمینه اشتغال و مشارکت‌های سیاسی و اجتماعی زنان 263
- 3-5-3- ممنوعیت تصدی مسؤلیت رهبری جامعه اسلامی توسط زنان 264
- 4-5-3- ممنوعیت تصدی پست ریاست جمهوری برای زنان 265
- 5-5-3- ممنوعیت اشتغال زنان به قضاوت 268
- 6-5-3- تعارض کنوانسیون با بند 5 از اصل 21 قانون اساسی 270
- 5- سند پکن و مسأله اشتغال زنان 271

- 272 ..... 1-5- زنان، فقر و نیازهای اقتصادی
- 273 ..... 2-5- اشتغال راهی برای کاهش فقر و وابستگی زن؛ آیا راه حل این است؟
- 280 ..... 3-5- کار بی مزد در خانه یا کار بامزد بیرون از خانه؛ آیا مسأله این است؟
- 284 ..... **منابع و مأخذ**

فصل اول

مقدمه

- 1- پرسش پژوهش و تبیین آن
  - 2- پرسشهای فرعی
  - 3- فرضیات پژوهش
  - 4- اهداف و ضرورت‌های پژوهش
  - 5- پیشینه پژوهش
-

1- پرسش پژوهش و تبیین آن

در خصوص حضور اجتماعی زن در عرصه‌های مختلف سه دیدگاه مطرح است:

1. برخی طرفدار سلب مطلق هستند (زن را به کلی از ورود در کارهای اجتماعی منع می‌کنند).
2. برخی نیز قائل به ایجاب مطلق هستند (میان زن و مرد در انجام کارهای اجتماعی هیچ تفاوتی قائل نیستند و زن را در انجام هر کاری آزاد می‌دانند).¹
3. برخی نیز حضور اجتماعی را تحت شرایط خاصی مجاز می‌دانند.

موضوع اشتغال زنان به عنوان یکی از مهم‌ترین عرصه‌های حضور و مشارکت اجتماعی آنان از دیرباز مورد توجه فقهای شیعه بوده است. بررسی حق اشتغال زنان، محدودیت‌ها و ضوابط شرعی آن موضوع اصلی این تحقیق است و از این رو سؤال اصلی آن عبارت است از: موارد جواز و ممنوعیت اشتغال زنان چیست؟

یکی از مظاهر حضور زن در جامعه عرصه اشتغال و کسب و کار است. در اسلام زن هم مانند مرد مالک اموال شخصی‌اش دانسته شده و فعالیت اقتصادی او در بیرون از خانواده، در صورت رعایت برخی شرایط پذیرفته شده است. در نظام خانوادگی اسلام مسأله اقتصاد و تأمین معاش بر عهده‌ی مرد است و جزء وظایف او به شمار می‌رود و در این راستا زن مسئولیتی ندارد، ولی عرف جامعه ما به سمتی می‌رود که در آن اشتغال زنان رفته رفته با استقبال زیادی از سوی آن‌ها روبرو شده و روز به روز به کارگیری زنان در انواع گوناگون مشاغل بیشتر مشاهده می‌شود. با توجه به تغییرات متعدد اجتماعی و فرهنگی در جامعه ما و جامعه جهانی، می‌توان اشتغال زنان را از مسایل عصر جدید به شمار آورد. کوچک شدن خانواده، افزایش سطح دانش، بهبود وضع بهداشت، گسترش بحث‌های آزادی و اهمیت علم آموزشی زمینه ساز این امر بوده است. به عبارت دیگر امروزه بین علاقه و نیاز به کار اقتصادی و انجام وظایف اصیل زن در راستای حفظ و تقویت بنیان خانواده تعارض‌هایی دیده می‌شود به طوری که به نظر می‌رسد باید نقش و سهم کار اقتصادی را در رشد یا عدم رشد معنوی و اجتماعی زنان روشن کرد.

با توجه به تبعات گسترده و قابل توجه اشتغال زنان برای نظام خانواده و نظام اجتماعی تعریف و تعیین معیارها و ضوابط فعالیت‌های شغلی بر اساس ملاحظات مکتب متعالی اسلام یک ضرورت به شمار می‌رود.

موارد ممنوعیت اشتغال که با ذکر مصادیقی در فقه امامیه مطرح شده مانند قضاوت، مرجعیت و حکومت در رده‌های بالا و یا سایر مواردی که به نوعی ادعای وجود مفسده در آنها مطرح شده مانند اختلاط با مردان نامحرم و آسیب به بنیان خانواده همگی مواردی است که محل نزاع و شبهه قلمداد شده

¹ - آصفی، محمدمهدی، زن و ولایت سیاسی و قضایی، فصلنامه فقه اهل بیت (فارسی)، شماره 42

و نیاز به مطالعه و بررسی دارند. در این پژوهش سعی می‌شود با بررسی نظرات گوناگون فقهی، به شبهات و ابهاماتی که در این باره وجود دارد، پاسخ داده شود.

از طرف دیگر در مجامع بین‌المللی و نهادهای قانون‌گذاری فراملی، کنوانسیون‌ی تحت عنوان کنوانسیون «رفع تبعیض علیه زنان» سعی دارد چارچوب‌های فعالیت‌ها و حقوق زنان را در تمام کشورها تعیین کند. در این کنوانسیون هیچ محدودیتی در مورد اشتغال زنان وجود ندارد و به نظر می‌رسد در زمینه اشتغال زنان، بین کنوانسیون و نظرات فقهی امامیه تعارضاتی وجود دارد. به عنوان مثال اگر اشتغال زنان، مستلزم خروج از منزل باشد در صورتی که شوهر اذن ندهد، طبق نظر همه فرقه‌های اسلامی، جایز نیست. این مسأله جزء تمایزاتی است که کنوانسیون آن را بر نمی‌تابد و مواد اول، دوم، سوم و یازدهم با آن مخالفاند. از جمله ایرادهای مهم دیگری که در این زمینه به کنوانسیون وارد است مسأله برابری زن و مرد است. با توجه به این که اسلام بر تفاوت‌های روحی، جسمی و فکری زنان و مردان و به تبع آن حقوق و تکالیف آن‌ها تأکید دارد لذا در عرصه کار و اشتغال نیز نمی‌توان به برابری‌های مطلق بین زن و مرد قائل بود.

با توجه با اهمیت و گستردگی موضوع اشتغال زنان و مشکلاتی که خانواده‌ها، دولت و سازمان‌ها در این زمینه با آن دست به گریبان هستند به نظر می‌رسد که ضروری است موضوع حق اشتغال زنان و ضوابط و معیارهای آن از دیدگاه فقه امامیه مورد بررسی قرار گیرد.

2- پرسش‌های فرعی

1. بر اساس فقه امامیه ضوابط اشتغال زنان چیست؟
2. ضوابط فقهی و قانونی ممنوعیت اشتغال زنان چه تفاوتی با موارد کنوانسیون عدم تبعیض نسبت به زنان دارد؟
3. رابطه آزادی مطلق اشتغال زنان که از اصول مهم کنوانسیون است چه تعارضی با مسأله تمکین از همسر دارد؟

3- فرضیات پژوهش

1. فرضیه اول: برخی از ضوابط اسلامی اشتغال زنان عبارت است از:
  - رعایت مسأله حجاب و پوشش و حفظ عفت در جامعه
  - عدم مغایرت شغل زن با حقوق شوهر
  - عدم مغایرت شغل با حقوق فرزندان
  - وجود توافق بین زن و شوهر
  - تناسب شغل با ویژگی‌های جسمی، روحیات، تمایلات و ذهنیات زنان

2. فرضیه دوم: کنوانسیون حقوق زنان برخی از معیارهای شرعی و حقوقی اشتغال زنان را برنمی‌تابد.

3. فرضیه سوم: اگر بین زوجین به صورت شرط ضمن عقد جواز اشتغال زن در خارج از منزل مورد توافق قرار گیرد از نظر شرعی مانعی وجود ندارد.

4- اهداف و ضرورت‌های تحقیق

4-1- هدف تحقیق

هدف این تحقیق استخراج ضوابط و معیارهای شرعی حق اشتغال زنان از منظر فقه و حقوق است. ضروری است با مراجعه به «قرآن کریم» به عنوان مهم‌ترین منبع شناخت احکام اسلامی، «سنت» رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله و سنت اهل بیت و ائمه اطهار علیهم‌السلام و همچنین بر اساس مضامین دینی، «عقل» سلیم انسانی و «اجماع» نظر علمای دین و فقهای مذهب، این مسأله مورد بررسی قرار گرفته، ضوابط شرعی آن استخراج و به شبهات و ابهامات مربوط به آن پاسخ قانع کننده داده شود.

4-2- ضرورت تحقیق

به مقتضای تغییرات فکری، فلسفی و اجتماعی که در عصر مدرنیته اتفاق افتاد، در بسیاری از حوزه‌های حیات اجتماعی برابری زن و مرد مورد تأکید قرار گرفت. در این رابطه، نقش دولت‌ها و وظیفه قانون‌گذاران همواره ایجاد زمینه‌های اشتغال برای همه آحاد جامعه اعم از زن و مرد بوده است. ضوابط اصلی اشتغال بنا بر سیاست‌های کلی حاکم بر هر جامعه، تعیین و تثبیت شده و نهادهای قانون‌گذاری و اجرایی به تحکیم آن همت می‌گمارند.

از آن جا که جامعه و حکومت ما داعیه حرکت بر طبق موازین اسلام و شرع مقدس را داشته و یگانه راه سعادت و نجات انسان را پیروی از دستورات و تعالیم دینی می‌داند لذا ضروری است نظر شرع مقدس در مسائل جاری و مبتلا به جامعه استخراج شده، به خوبی تبیین شده و در ارگان و سازمان‌های مختلف دولت اسلامی مبنای عمل قرار گیرد.

تحکیم و ترویج بنیان خانواده مهم‌ترین مسأله در جامعه است. هر چند اشتغال زنان می‌تواند آثار مثبتی داشته باشد ولی قطعاً قبول نقش‌های مختلف برای زنان مشکلاتی را به وجود خواهد آورد که می‌تواند تهدید کننده بنیان خانواده در جامعه باشد. با توجه به لزوم توجه جدی از سوی دولت اسلامی به حفظ بنیان خانواده، مدیریت مسائل اجتماعی و سوق دادن جامعه در مسیر توسعه و پیشرفت ضروری است که اصول حاکم بر کار اقتصادی زنان روشن شده و بر اساس معیارهای فقه نورانی اسلام در این زمینه سیاست‌گذاری شود.

5- پیشینه پژوهش

تاکنون تحقیقاتی در زمینه بررسی موضوع اشتغال زنان از نگاه اسلام انجام شده است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف: کتاب

مرتبط‌ترین کتابی که در این زمینه در منابع فارسی وجود دارد کتابی است تحت عنوان «زنان، اشتغال و مالکیت، در فقه امامیه و قوانین موضوعه» تألیف مرضیه روشن فر (نشر برگ زیتون 1382). در این کتاب به موارد ممنوعیت اشتغال زنان پرداخته نشده و همچنین مسائل مربوط به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان مورد بررسی قرار نگرفته است.

ب: پایان‌نامه

همچنین بررسی کنوانسیون حقوق زنان نیز تحقیقات متعددی را به خود اختصاص داده است که از آن جمله به می‌توان به پایان‌نامه کارشناسی ارشد با موضوع «بررسی مواد کنوانسیون رفع تبعیض نسبت به زنان در حقوق خانواده از منظر فقه و حقوق» اشاره کرد که توسط سمیه عبدالرحمن چاپاری در دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات نگاشته شده است. موضوع اشتغال زنان به طور مجزا و مکفی در این پایان‌نامه مورد بررسی قرار نگرفته است؛ ضمن اینکه تأکید آن بر کنوانسیون است.

ج: مقاله

تعداد مقالاتی که به طور مستقیم به این موضوع پرداخته باشند اندک است. به عنوان مثال می‌توان به مقاله ضوابط شرعی اشتغال بانوان که توسط مهدی هادوی تهرانی در نشریه پیام حوزه شماره 14 اشاره کرد. در این مقاله به طور خلاصه به مواردی نظیر مسأله تزاحم، مصلحت و مفسده و حق مرد بر زن اشاره شده است. این مقاله حجم کوچکی دارد و تنها به برخی موارد مهم اشاره کرده است و ادله مورد بررسی قرار نگرفته است.

6- نهاد یا مؤسسات استفاده کننده از تحقیق

- دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی که در مسائل زنان و خانواده تحقیق می‌کنند
- دفتر امور زنان ریاست جمهوری
- دفاتر امور زنان وزارت‌خانه و نهادهای دولتی
- وزارت کار و امور اجتماعی و سایر نهادهای مرتبط با اشتغال

1

فصل اول

فصل اول: کلیات

- 1- مفاهیم و اصطلاحات
- 2- معنانشناسی واژگان و اصطلاحات
- 3- بررسی پیشینه تاریخی بحث
- 4- پیشینه حقوقی بحث اشتغال زنان
- 5- بررسی اجمالی کنوانسیون رفع تبعیض

1- مفاهیم و اصطلاحات

در جهان‌بینی اسلامی، به فعلیت رسیدن نیروهای جسمی و عقلی و رشد و شکوفایی استعدادهای فطری و درونی شخصیت انسانی، بسته به کار، تلاش و فعالیت اوست. در این جهان‌بینی، با اعتقاد به این‌که انسان از طریق کار می‌تواند نوع رابطه خود را با خداوند تعیین کند و درخور پاداش خوب یا بد گردد، بر نقش سازنده و هویت‌بخش کار تأکید شده است. خداوند انسان را اشرف مخلوقات قرار داد و مقام خلیفه‌اللهی به او اعطا کرد. رابطه‌ای که خداوند با انسان و سایر مخلوقاتش برقرار می‌کند از فعل و خلاقیت پروردگار ناشی می‌شود. خداوند انسان را موجودی آفرید که برخلاف سایر موجودات، باید بر طبیعت مسلط شود و به تسخیر آن بپردازد و از طبیعت به بهترین شکل، در جهت برآوردن نیازهای خویش و زمینه‌سازی تکامل روحی خود استفاده نماید. از این رو، کار یکی از وسایل خلاقیت‌بخش و آفریننده محسوب می‌شود که انسان با استفاده از آن، ضمن غلبه بر طبیعت، می‌تواند از امکانات مادی عالم به نفع خود و در جهت تأمین نیازها و زمینه‌سازی مسیر تکامل روحی و معنوی خود استفاده نماید. با این وصف، در جهان‌بینی اسلامی، ارزش کار صرفاً با موازین مادی سنجیده نمی‌شود و کار دارای ارزش معنوی و فرامادی است.

نقش سازنده و خلاقیت‌بخش و شکوفاکننده کار و فعالیت برای همه انسان‌ها، چه زن و چه مرد، مظهر و سرمنشأ هویت یافتن انسانی و تکامل‌بخش اوست. زنان نیز به عنوان اعضای جامعه بشری، با تمسک به کار و تلاش، قادر خواهند بود ضمن ارتقای سطح تکامل فردی و معنوی خویش، در تعالی‌بخشی زندگی اجتماعی خود، نقش مؤثر و سازنده‌ای ایفا نمایند. مطابق این معنا، کار نه تنها یک تلاش فردی، که جهاد بزرگ اجتماعی نیز تلقی می‌شود؛ چرا که از احساس مسؤولیت انسان در قبال سایر افراد و جامعه و محیط اجتماعی خود حکایت می‌نماید.

1-1- معناشناسی واژگان و اصطلاحات

در این بخش برخی مفاهیم و واژگان کلیدی که اساس کار این تحقیق را تشکیل می‌دهند تعریف می‌شود. این واژگان عبارتند از:

• **معنای لغوی کار:** به لحاظ لغوی در فرهنگ لغات فارسی معانی متعددی برای کار آمده که برخی از آن‌ها عبارتند از: آن چه از شخصی یا شیئی صادر شود، فعل، عمل، شغل، پیشه، صنعت، هنر و ...

واژه کار از لحاظ لغوی در معانی گوناگون و مختلفی به کار رفته است، چنانچه گاهی اوقات در معنای (فعل) یا (عمل) و گاهی نیز در معنای (شغل) و (پیشه) مطرح می‌شود.

به هر حال تعدد مفاهیم لغوی کار سبب شده، تعاریف متعددی از آن بیان شود، چنانچه برخی کار را فعلی دانسته‌اند که توأم با مشقت و سختی باشد و گروهی دیگر کار را فعلی می‌دانند که نتوان آن را به خدا نسبت داد و بالأخره دسته دیگری در تعریف آن گفته‌اند: «کار عبارت است از حرکت تمام یا قسمتی از بدن که شامل حرکتهای قلبی و باطنی انسان باشد»^۱.

اگر کسی برای ترجمه واژه کار به کتب لغت عربی مراجعه نماید، معمولاً دو لغت «عمل و صنع» را به عنوان معادل‌های آن می‌یابد و لغت «عمل» به طور کلی در برابر «دانش و علم» است و لغت «صنع» به معنای ساختن و یا تولید کردن چیزی است و به معنای هنری و صنعتی کلمه توجه دارد.^۲

• **مفهوم اقتصادی کار:** فعالیتی است متشکل از اعمال قوه فکری یا دستی که در برابر آن، مزد، حقوق، معاش یا حق الزحمه کار و کسب گرفته می‌شود.^۳ در نظریات اقتصادی، کار فعالیتی است که در جهت تولید هدایت می‌شود و به عنوان یک عامل تولید، کار از مواد اولیه، سرمایه و مدیریت جدا و فقط شامل مساعی کارگران در اشتغال است. به معنای دیگر، کار کلیه افرادی را دربر می‌گیرد که برای زیستن کار می‌کنند. این تعریف به نیروی کار یک ملت بر می‌گردد که شامل کلیه جمعیت قابل اشتغال و بالای یک سن معین است.^۴

در علم اقتصاد کار به عنوان انجام وظایفی تعریف می‌شود که متضمن صرف کوشش‌های فکری و جسمی بوده و در مقابل مزد یا حقوق منظمی صورت گیرد و هدف از آن تولید کالا و خدماتی است که نیازهای انسان را برآورده سازد، کار از این دیدگاه اساس نظام اقتصادی و شامل نهادهایی

^۱ - شریف قریشی، کار و حقوق کارگر. ترجمه ادیب لاری، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه، 1343، ص 51.

^۲ - سید احمد موثقی، مجله کار و جامعه، شماره 31، تیر و مرداد 78، ص 15

^۳ - محسن قدیر، اشتغال زنان از منظر اسلام و غرب، مجموعه مقالات هم اندیشی، ج 2، قم: شمیم یاس، 1383، ص 1002

^۴ - منوچهر فرهنگ، فرهنگ بزرگ علوم اقتصادی، ج 1، ص 1145.